

PROJEKT UCZNIOWSKI NA LEKCJACH WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE

Metoda projektu

Projekt edukacyjny to realizowane samodzielnie przez uczniów zadanie (albo cykl zadań), które zmierza do osiągnięcia określonego wcześniej celu. Czas trwania projektu może być różny – istnieją projekty krótkie (np. 2-4 tygodnie), projekty średniej długości (1-2 miesiące) i długie (np. semestralne, a nawet roczne). Decyzja o czasie realizacji należy do nauczyciela (niekiedy także uczniów) i zależy od celu edukacyjnego, tematyki i przewidywanej formy prezentacji efektów pracy uczniów. Na przykład projekt, którego celem jest przeprowadzenie szkolnego referendum w sprawie nazwy radiowęzła czy gazetki, może trwać 2-3 tygodnie, ale już projekt polegający na rozpoznaniu problemów młodych ludzi w danej miejscowości może trwać nawet 2 miesiące. Projekt koordynuje oczywiście nauczyciel-opiekun, ale to uczniowie są naprawdę odpowiedzialni za swoją pracę i jej efekty.

Uczniowie przystępujący do pracy powinni poznać dokładną instrukcję, opis przedsięwzięcia, zasady działania i współpracy (mogą oni rzecz jasna uczestniczyć w ustalaniu tych zasad). Przed przystąpieniem do działania należy ustalić sposoby i kryteria oceny oraz zaplanować sposób prezentacji rezultatów pracy zespołów uczniowskich.

Uczniowie samodzielnie zbierają potrzebne wiadomości, opracowują je, a następnie prezentują szerszemu gronu odbiorców – koleżankom i kolegom z klasy, z równoległych oddziałów, całej szkole, mieszkańcom miejscowości, urzędnikom, mediom, czy nawet wszystkim potencjalnie zainteresowanym – za pośrednictwem strony internetowej. Uczniowie sami podejmują decyzje o wyborze źródeł informacji i sposobie prezentacji, choć oczywiście w obu sprawach powinni konsultować się z nauczycielem. Często sposób prezentacji wyznaczony jest już przez sam temat projektu (np. przedstawienie przebiegu i wyników szkolnego referendum) lub określony przez nauczyciela (np. wystawa zaprojektowanych przez uczniów plakatów promujących gminę).

Co ciekawe, nauczanie projektowe – choć powszechnie uważane za metodę bardzo nowoczesną - ma już w edukacji swą długą tradycję. W szkołach amerykańskich wprowadzone zostało w początkach XX w., a w Polsce pierwsze próby pracy metodą projektów podjęto już w 1928 r. Ten sposób nauczania/uczenia się w ostatnich latach zyskał na popularności. Coraz bardziej docenia się fakt, że projekty edukacyjne umożliwiają odniesienie wiedzy szkolnej do rzeczywistych zagadnień i problemów, uczą ważnych kompetencji społecznych i zachęcają ucznia do przejęcia – choćby w części – kontroli nad własnymi zadaniami i efektami pracy. Coraz powszechniejsza jest też świadomość, że wszyscy dzisiejsi uczniowie będą w swoim dorosłym życiu pracować właśnie metodą projektów – dotyczy to niemal wszystkich zawodów, miejsc pracy we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego, kulturalnego i społecznego.

Rzeczywiste problemy i działania

Projekty realizowane na lekcjach wiedzy o społeczeństwie prawie zawsze wiążą się z jakimś rzeczywistym problemem i konkretnym działaniem – na przykład z napisaniem listu do

redakcji w sprawie wycinki drzew w parku, opieką nad bezdomnymi zwierzętami, czy przeprowadzeniem akcji zachęcającej dorosłych do udziału w wyborach. Niekiedy głównym działaniem projektowym jest zebranie i opracowanie informacji na jakiś temat – np. praw ucznia i procedur ich ochrony w danej szkole, problemów młodych mieszkańców gminy, zasad przeprowadzania wyborów powszechnych w Polsce, sposobu wykorzystania funduszy unijnych w regionie czy też praw młodych konsumentów. W tego typu projektach szczególnie ważne jest zaplanowanie wartościowej i atrakcyjnej formy prezentacji końcowej, w przeciwnym razie działania uczniów mogą się ograniczyć jedynie do wypisania zebranych z przypadkowych źródeł informacji, czy wręcz do przekopiowania ich z internetu.

Projekt rodzi motywację

Projekt jest jednocześnie sposobem zwiększania motywacji uczniów. Samodzielność w podejmowaniu decyzji, świadomość szczególnej roli i wagi zadań do wykonania, możliwość decydowania o sposobie realizacji zadań, publiczna prezentacja końcowa – wszystko to sprawia, że motywacja jest tu zwykle znacznie wyższa niż przy realizacji innych zadań. Jeśli uczniowie zaakceptują projekt i poważnie potraktują zaproponowany im „kontrakt”, jeśli dobrze zrozumieją cele i będą, choćby po części, uważać je za własne, jeśli przewidziane rezultaty i kryteria będą jasne i realistyczne, jeśli po prezentacji uczniowie będą mogli uzyskać informację zwrotną – projekt może stać się jednym z ich kluczowych doświadczeń edukacyjnych w całym toku nauki szkolnej. Uwaga: najlepsze rezultaty osiąga się wówczas, gdy zarówno nauczyciel, jak i uczniowie są przekonani o wartości i użyteczności gromadzonej wiedzy i nabywanych umiejętności.

Dodatkowa motywacja uczniów może wynikać stąd, że projekty często odpowiadają ich prawdziwym zainteresowaniom (gdy mają wpływ na temat i formę pracy) i – co warte podkreślenia – wiążą działalność praktyczną z pracą umysłową.

Praca zespołowa uczniów

Uczniowski projekt powinien mieć charakter zespołowy, choć poszczególne zadania (np. szukanie konkretnej informacji w internecie, telefon do dziennikarza miejscowej gazety, zakup farby do pomalowania ławek, przygotowanie prezentacji multimedialnej czy zaproszeń na końcową prezentację) mogą być wykonywane indywidualnie. Wskazane jest, by każdy uczeń i uczennica uczestniczyli w co najmniej jednym projekcie w każdym roku nauczania wiedzy o społeczeństwie.

Oto najczęściej stosowane sposoby podziału na zespoły:

1. Nauczyciel sam przydziela uczniów do grup;
2. Uczniowie sami tworzą/wybierają zespoły zadaniowe;
3. Podział na zespoły dokonuje się losowo.

Niezależnie od tego, jak powstaną grupy – w wyniku losowania, samodzielnego dobierania się uczniów lub celowego podziału przez nauczyciela – trzeba ustalić zasady współpracy, a następnie podzielić zadania i role. Prace w zespole powinny być sprawiedliwie i sensownie rozdzielone. Nawet jeśli projekt jest realizowany indywidualnie lub w parach, trzeba również w miarę precyzyjnie ustalić zadania poszczególnych osób, inaczej istnieje ryzyko, że

„każdy zacznie robić swoje”, bez kontaktu z innymi i bez odniesienia do wspólnego celu.

Wsparcie nauczycieli i szkoły

Zadaniem szkoły i nauczycieli jest pomoc uczniom w realizacji projektów, w tym ułatwienie współpracy z organizacjami społecznymi i instytucjami publicznymi (np. poprzez wystawienie zaświadczenia, że uczniowie biorą udział w np. projekcie „10 najciekawszych miejsc w naszej gminie”, dostęp do różnych źródeł informacji (biblioteka gminna), a także do szkolnych komputerów i internetu. Projekt uczniowski to nie tylko określony w podstawie programowej sposób pracy z uczniami. Dla młodego człowieka to przede wszystkim bardzo realne i często bardzo mocne społeczne i obywatelskie doświadczenie – szansa, by poznać nowych ludzi i ciekawe miejsca, odwiedzić ważne instytucje publiczne (np. urząd gminy czy miejski teatr), organizacje pozarządowe (np. stowarzyszenie miłośników miejscowości X albo sztuk walki), a także media (np. lokalne radio). To także okazja dla wszystkich – uczniów, nauczyciela i całej szkoły, by poznać wciągnąć do współpracy starszych lub młodszych kolegów, rodziców, prywatnych przedsiębiorców, ciekawe postaci z własnego środowiska lokalnego.

Cechy dobrego projektu

Dobry projekt powinien spełniać kilka warunków:

- 1) ma jasno określone i możliwe do zrealizowania cele;
- 2) daje możliwość dowiedzenia i nauczenia się czegoś nowego i użytecznego;
- 3) jest dobrze rozplanowany w czasie – mądrze wyznaczono terminy realizacji całego przedsięwzięcia i jego etapów;
- 4) zadania są jasno rozdzielone;
- 5) uczniowie pracują samodzielnie, korzystając tylko z konsultacji nauczyciela;
- 6) z góry wiadomo, jak praca będzie monitorowana i jakie będą zasady oceniania;
- 7) rezultaty pracy przedstawiane są publicznie (co najmniej na forum klasy, lepiej – szkoły, społeczności lokalnej lub internetowej).

Oczywiście nie ma projektów idealnych, nie zawsze da się wszystko przewidzieć i zaplanować. Zarówno uczniowie, jak i nauczyciele-opiekunowie realizując projekt zarazem uczą się pracy tą metodą, dlatego zwykle najtrudniejszy jest pierwszy raz.

Rola nauczyciela

Metoda ta wymaga od nauczyciela zaangażowania, wcześniejszego przygotowania zadań, organizacji pracy zespołów zadaniowych, czuwania nad ich pracą i udzielania merytorycznej, a czasem także technicznej pomocy przy przygotowywaniu projektu i jego prezentacji. Uwalnia jednak nauczyciela od poczucia, że tylko on (a nie także uczniowie) odpowiada za efekty nauczania, pozwala przełamać pewną „rutynę” w pracy z klasą i przynosi (niemal zawsze!) dużą satysfakcję zarówno uczniom, jak i opiekunowi.

W każdym projekcie jest wiele zadań do wykonania, ale warto pamiętać, że większości z nich nauczyciel nie musi, a nawet nie powinien robić sam. Znaczną część pracy zrobią uczniowie (U), w niektórych pomoże dyrekcja szkoły (D) i Rada Pedagogiczna (RP), może zaangażują się także rodzice uczniów (R), władze gminy (G), media (M). Nauczyciela oznaczono literką N. Oto sugestie, jak podzielić pracę w „dużym” projekcie, wychodzącym poza mury szkoły, z publiczną prezentacją z udziałem mieszkańców miejscowości. W projektach „małych”, np. dotyczących

życia klasy, a także niektórych projektach badawczych, zaświadczenia, kontakty z mediami, czy transport są zwykle niepotrzebne.

- Cele (N + ew. także U)
- Zdobywanie wiedzy i umiejętności koniecznych do działania (N + U)
- Powiązanie działania z programem nauczania i wychowania (N + D + RP)
- Role i zadania uczestników (U + N)
- Harmonogram pracy (U + N)
- Pozwolenia, zaświadczenia (N + D + R + G)
- Informacja o akcji i jej promocja (U + R + M)
- Kontakty z mediami (U + M)
- Konsultacje i monitorowanie pracy uczniów (N)
- Komunikacja – telefony, transport itp. (U + N + D)
- Prezentacja rezultatów pracy uczniów (U + N + D + G + R)
- Podsumowania, ocena i refleksje (U + N)

Korzyści dla uczniów

Realizując projekty edukacyjne na lekcjach wiedzy o społeczeństwie uczniowie nabywają nowe wiadomości i umiejętności w sposób szczególnie efektywny i trwały. Uczą się:

- 1) nowych rzeczy: uzyskują nowe wiadomości na wybrany temat i rozwijają nowe umiejętności (patrz niżej);
- 2) podejmowania decyzji: sami wybierają (np. temat, problem, sposób działania, źródła informacji itp.), zgodnie ze swoimi zainteresowaniami i celami całego projektu;
- 3) poszukiwania: poszukują sposobów zbadania i możliwości rozwiązania problemu (często takiego, który dla nich jest rzeczywiście ważny) oraz skutecznego społecznego i obywatelskiego działania;
- 4) współpracy: organizują własną pracę, planują ją, współdziałają z członkami swojego zespołu (a także z całą klasą i innymi ludźmi, z których wiedzy i wsparcia korzystają);
- 5) przedsiębiorczości i elastyczności: wytrwale i w przemyślany sposób dążą do realizacji planu; gdy pojawiają się poważne przeszkody, starają się je ominąć lub modyfikują plan pracy, oczywiście w porozumieniu z innymi członkami swojej grupy (jeśli zmiana jest poważna – także z nauczycielem);
- 6) pokazywania swojej pracy innym: przygotowują i przeprowadzają publiczną prezentację projektu (np. na forum klasy, szkoły, gminy, w internecie);
- 7) oceniania pracy swojej i innych: oceniają swoje wysiłki i ich ostateczny efekt (z punktu widzenia „kryteriów sukcesu”, wcześniej określonych przez nauczyciela lub wspólnie z nim).

Ponadto praca tą metodą służy rozwijaniu innych ważnych umiejętności, a zwłaszcza:

- czytania, pisania, słuchania, mówienia, w tym wyrażania własnego zdania
- samodzielności, w tym samodzielnego uczenia się;
- planowania i organizacji pracy – indywidualnej i zespołowej;
- zbierania, selekcjonowania i opracowywania informacji;
- rozwiązywania problemów społecznych;
- komunikowania się w sprawach publicznych.

Kompetencje te zbieżne są z założeniami nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego, wymaganiami ogólnymi związanymi z nauczaniem wiedzy o społeczeństwie, a także z kompetencjami kluczowymi, określonymi przez Parlament Europejski.

Ocenianie w metodzie projektu

Ocena projektu nie powinna w żadnym wypadku stanowić końcowego etapu pracy. Im wcześniej uczniowie poznają zasady, według których ich wysiłki będą oceniane, tym lepiej będą wiedzieć, w jakim kierunku zmierzać. Aby kryteria oceniania były drogowskazem, muszą być konkretne i uwzględniać to, na czym naprawdę zależy nauczycielowi i samym realizatorom. Mogą to być zatem takie np. kryteria: „na ile nasz projekt dociera do mieszkańców”, „czy ławki w parku zostały odmalowane” albo „czy w urzędzie gminy dostępne są nasze ulotki ze wskazówkami dla petentów” i „czy zasady demokratycznych wyborów są jasno napisane”. Oczywiście warto także sformułować kryteria, tj. wskazówki dotyczące oceny samej prezentacji (np. „liczba widzów”, „oryginalna forma zaproszenia”, „interesująca merytorycznie prezentacja problemu”), ale są one mniej ważne. Uczniowie powinni znać wszystkie te kryteria już na etapie planowania pracy, a jeszcze lepiej, gdy sami uczestniczą w ich ustalaniu.

Od nauczyciela zależy, czy wystawi uczniom normalne stopnie za pracę nad projektem, czy będą to oceny opisowe, czy też ustna informacja zwrotna. Jednak w każdym z tych przypadków uczniowie muszą zostać wcześniej zapoznani z formą i kryteriami oceny. Same narzędzia oceniania także mogą być zróżnicowane, np. teczka dokumentacyjna projektu, arkusz obserwacji pracy w zespole, zestaw pytań i zadań sprawdzających, karta do oceny koleżeńskiej (lub samooceny).

Etapy projektu

Pracę zgodnie z metodą projektu zwykle dzieli się na kilka etapów*:

- I. Wprowadzenie.** Wprowadzenie do projektu powinno zawierać opis sytuacji problemowej, która powinna zaciekać uczniów. Nauczyciel musi także zadbać o to, by uczniowie uzyskali podstawowe informacje i umiejętności niezbędne do zaplanowania pracy w projekcie (np. główne pojęcia, źródła informacji).
- II. Wybór problemu/tematu i formy działania.** Nauczyciel proponuje obszar tematyczny, w ramach którego uczniowie mogą wybrać „swój” wątek albo już bardziej konkretne tematy, które poszczególne zespoły mogą doprecyzować lub zmodyfikować. Gdy tematy są narzucone z góry, wybór uczniów może sprowadzać się do sposobu korzystania ze źródeł, formy opracowania, doboru informacji czy sposobu prezentacji efektów pracy. Ważne jest jednak zawsze, by określić obszar autonomii uczniów.
- III. Planowanie działań.** Ten etap uważany jest przez nauczycieli za najtrudniejszy. W jego realizację zaangażowany jest zarówno nauczyciel, jak i uczniowie. Tu ostatecznie określa się formy i terminy działania (co, kto i kiedy robi), szacuje zasoby (np. dostępność komputerów w szkolnej pracowni), planuje pozyskanie sojuszników (np. nauczyciela informatyki albo dyrektora szkoły). Powstaje scenariusz działań (opis planowanego przebiegu projektu) poszczególnych zespołów i całej klasy oraz harmonogramy (ew.

także karty pracy). Planuje się zasady oceny udziału uczniów oraz prezentacji rezultatów ich pracy.

- IV. Działanie.** Nauczyciel i uczniowie wypełniają zaplanowane role. Nauczyciel dyskretnie wspiera i kieruje pracami uczniów, obserwuje i doradza. Może też spełniać rolę eksperta, chociaż ekspertami mogą być też specjaliści z zewnątrz lub inni uczniowie, zainteresowani którąś z dziedzin związanych z projektem. Nauczyciel tylko konsultuje i ewentualnie akceptuje kolejne etapy lub zadania (jeśli projekt jest krótki, wystarczy jedna konsultacja, przy projektach dłuższych – zwykle koniecznych jest kilka spotkań i/lub maili z poszczególnymi zespołami).
- V. Prezentacja i ocena** projektu. Odpowiedzialność za przedstawienie wyników pracy biorą na siebie przede wszystkim uczniowie. Nauczyciel wspomaga ich w wyborze sposobu prezentacji projektu, organizuje od strony technicznej prezentację oraz ocenia projekt na podstawie wcześniej przyjętych kryteriów. Także sami uczniowie dokonują samooceny (i ew. oceny koleżeńskiej) własnej pracy, w tym oceny współpracy w zespole.

*Niekiedy pierwsze dwa etapy traktowane są łącznie i wówczas projekt dzieli się na cztery części.

Ważne pytania

Zanim uczniowie przystąpią do pracy, warto by zadali sobie kilka pytań (na forum klasy lub w zespołach):

- 1) Dlaczego będziemy się zajmować właśnie takim projektem? (Bo nauczyciel tego wymaga? Bo to ma sens i jest ciekawe?);
- 2) Kto skorzysta na jego wykonaniu? (Tylko my? Szkoła? Społeczność lokalna? Konkretni ludzie?);
- 3) W jaki sposób będziemy pracować? (Czy to będzie tylko badanie i opis problemu? Jeśli także działanie, to jakie?);
- 4) Jak zorganizujemy pracę? (Każdy zespół pracuje oddzielnie? Wszyscy robimy równolegle to samo? Dzielimy się zadaniami?);
- 5) Kto jest odpowiedzialny za różne zadania? (Kto co robi?);
- 6) Kiedy możemy się spodziewać rezultatów? (Na kiedy? Jeśli projekt ma coś naprawdę zmienić, to kiedy to może nastąpić?);
- 7) Kto może nam pomóc? (Nauczyciele? Dyrekcja szkoły? Rodzice? Koleżanki i koledzy? Zaprzyjaźniony drukarz albo ogrodnik?);
- 8) Jakie warunki muszą być spełnione? (Czego potrzebujemy? Komputerów i internetu? Dużej sali na prezentację? Zgody dyrektora szkoły? Wójta?);
- 9) Jakie są ewentualne koszty i skąd wziąć pieniądze na ich pokrycie? (Skąd papier do kserokopiarki? Jaki poczęstunek podczas prezentacji? Telefony i SMS-y?);

Harmonogramy pracy uczniów

Harmonogram to zestawienie zadań, osób, które mają je wykonać, terminów (ewentualnie dat zakończenia zadań etapowych) i innych informacji dotyczących przebiegu pracy nad projektem. Można go sporządzić w dowolnej formie (najprostsza poniżej, inne na stronie www.ceo.org.pl), ważne tylko, żeby był czytelny dla każdego członka zespołu. Harmonogram

powinien być realistyczny – lepiej zaplanować za mało, niż za dużo. Taki plan pracy w ramach zespołu opracowują sami jego członkowie, konsultując się z nauczycielem. Przy projekcie uczniowskim, który wymaga współpracy między kilkoma zespołami, konieczne jest także przygotowanie harmonogramu określającego zadania poszczególnych grup. Wtedy plan opracowuje nauczyciel, najlepiej z udziałem przedstawicieli wszystkich zespołów.

Lp.	Zadanie do realizacji	Termin realizacji	Osoba odpowiedzialna	Należy pamiętać o...
1.				
2.				
3.				
4.				

Formy prezentacji

Najważniejsze, by ostateczny produkt i związany z nim sposób przedstawienia efektów pracy pasował do tematu, preferencji samych wykonawców (jedni uczniowie wolą prezentację multimedialną, inni plakat, a jeszcze inni film...) oraz celów postawionych przez nauczyciela.

Możliwości jest wiele:

- album ilustrowany zdjęciami, wykresami, szkicami, mapkami, relacjami pisemnymi;
- plakat, collage, inna forma plastyczna;
- książka, broszura, ulotka, gazetka;
- prezentacja komputerowa PowerPoint;
- prezentacja multimedialna, strona internetowa;
- model zjawiska, makieta z opisem;
- film, nagranie dźwiękowe;
- piknik naukowy i/lub obywatelski;
- debata, dyskusja publiczna;
- szkolna lub międzyszkolna wystawa, festiwal, „targowisko” prac uczniów;
- wspólny raport z przeprowadzonego badania;
- konferencja naukowa z prezentacjami i warsztatami prowadzonymi przez uczniów;
- przedstawienie teatralne, inscenizacja;
- happening, marsz, uliczna akcja informacyjna.

Uwaga! Niezależnie od tego, jaki wariant ostatecznie zostanie wybrany, warto w każdym wypadku zachęcić uczniów do korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych na wszystkich etapach projektu – przy planowaniu, poszukiwaniu i opracowywaniu informacji, a wreszcie – przygotowaniu prezentacji.

Przykładowe instrukcje do projektów, karty pracy uczniów, harmonogramy, arkusze oceny i samooceny dla uczniów realizujących projekt można znaleźć między innymi na stronie

www.ceo.org.pl/koss

Opracowanie: Centrum Edukacji Obywatelskiej na podstawie materiałów z programów „Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej”, „Szkoła z klasą” oraz „Akademia SUS”.

